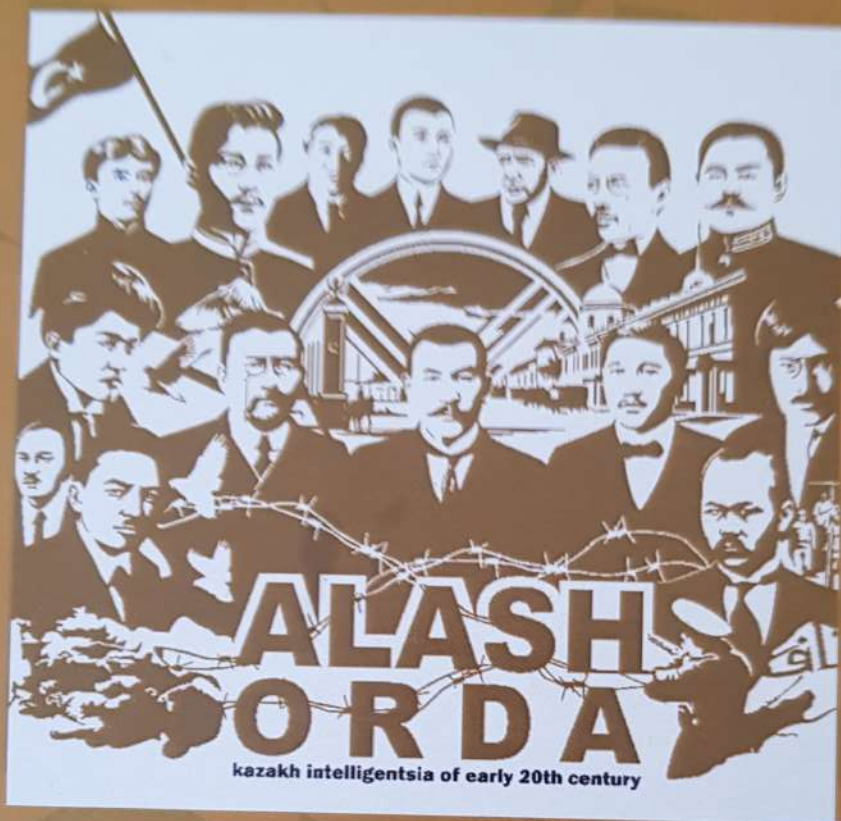

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**«ҚАЗАҚ КІТАБЫ:
АЛАШ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ КІТАП БАСУ
ІСІНІҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ»**
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-практической конференции
**«КАЗАХСКАЯ КНИГА: ВКЛАД ДВИЖЕНИЯ АЛАШ
В РАЗВИТИЕ КНИГОИЗДАТЕЛЬСКОГО ДЕЛА»**

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЖУРНАЛИСТИКА ФАКУЛЬТЕТІ

**«ҚАЗАҚ КИТАБЫ:
АЛАШ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ ҚИТАП БАСУ
ІСІНІҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ»** атты
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической
конференции

«ҚАЗАХСҚАЯ КНИГА:

ВКЛАД ДВИЖЕНИЯ АЛАШ

В РАЗВИТИЕ КНИГОИЗДАТЕЛЬСКОГО ДЕЛА»

УҚСЫМ
ҚСНБ: АНН
АХУММ
- Кеңес

Алматы
«Қазақ университеті»
2019

архологтондук дөңсөө бойунда Христосунун туулганга дейин көп уяктат буураң көп тараган Крест белгилеген **Бүркүлөмөндө Крест**, мөн буга белгил көбүн көрөтүн дөңсөөгө айланган тураткан жуулардын энеси – «Жердин айындагы өңдү рунисиналык конишенинда **Кылымдардын Улууи Шейбер** деп белгилеген» [2].

Көп, сонанмен Танде, Енисей тас бийиктеринен санктуралда **Ордуи ескерткиштерини** даламдар нар тастардан көбүнөр мүсүнлөр ансамбли орналашкан табыга даңгашардан жаша көрүйсү, төсөлгөн көбүн мамалыктануу, көк түрөттүн көсөмөзүнөн иштен бөлүлгөн тас бийикти көркөмдүккө илөөлүк ишеним, жагу таңбаларынан палеонтологиялык өркөшөлүктөрү канондук калыптаскан, жетилгендиги – көпчүлүк түрүк өркөшөлүктүн шыркуу шын-кууянын далай. Ордуң тас бийиктерини өркөшөлүктү – биринчеге тынымын басып тоңкыштардан эмбелеттениши.

Масалы, Күлгөтүн каган ескерткиштеринде сулуут өнөрүнүн да, стилдизацияга түскөн мөрүтк, төтөмдүк сениминде элеселеттери мен фразженттери симметриялык далайкпен сыйкостук таууш, көркөмдүк бөксөндүрү талгамынын улагыткык нөзүк ирмүктөрү танымалы. Сондай-ак, тас бийиктин бүтүнгү күн дөрбөксөтүш, өз алдынча отуу тикен тий бийиң, жазуу тарыхы, адабият һәм бийиктаны ылымды, баспасөз тарыхы, тасты өнөрүндө дөңсөөлүнүн өнөрү, психология, психология, философия, т.т. сан алуан салыны тутас камтыган сикретти туулды. Жаңылык сипаты жагынан тарыхы багынын публичностик белгилерине назар аударып, ой елегинен өткөтүп көрсөтк.

«Аттын, күмө, ойноду, эрдиктеги сонша шексиз берер табгаша [көпшү] халкы сөз ташын, калыпаса асыл еди. Ташын сөтүн, дөңсөөлүк калыпаса берип, алыс халкымыз өйүнө жөдүмдөлгөн еди. Жакын конган соң олардан жамал кылкымы өйдү үйрөгөн едик.

Изи бийгиз күшүлөрү, изи башыр күшүлөрү козгалша алмады. Бир кизи жайкыста, рум, халкы, түркүмүндө дейи калмак еди. Ташын сөз, жүрүмөк калыпаса кон сөтүн, торук халкы, адың, торук халкы, жойылды. Түштөгү Шыгуа кошуанды түздү. Тун халкымыз конишенинде дөңсү едик. Торук халкы, жойылды...» (Ктк., 5,6). Осы үйктөн тарых сабагынын ашы зары төбө күлкүндө шымырлаттып, өкүнөтү тап бүтүлгөндөй кыз-калында кайталангандай тула бөйүлүгү дүр өткүзөри көмдү 1300 жылдан астам бурягыты калыптаскан төсөсөткө, экономикалык аудардын ыңгайыңары күдүк, сыңыр көзү жылмынын, зөри иңдиге, алдымында ыржып тургандай. «Алматын да салмакты барын» буге трың, «табылгыттын татты сөзү, жүрүмөк калыпаса» жазатаным калай арбылып, жипсиз байланын калыңан, елдин арасына жик түсүргөн жагымыз элгетти ауга жайылып калай тарыңын, жер-су аттарың, түрүктүн ички жадынысын жергелей жеген шер-шөмөң мен таукумөт, налысын мүлткөзү сүрөттөн берсең. Бул катылган дабыл үн бүтүлгөт мөмкөштүк көңүлдөткү түрүкөңүн да маңызын жоймаган, өткөн өмірдик шыңдыктын тардымын мант таска тоқыган.

«Төрү буряктын бери жазуу еди. Эскер жүрүшүн, торон буряктын халкымыз кон алган, берип бөйүн кылган. Басынын жүргүндөгөн. Ташын бүтүргөн. Искери Кайыркы көңүлдүшүндө дейи, кери Темір кытша дейи көңүлдүшү» (Ктк., 2). Осы өкү-үш сөйлөм көк түрүктөрдүн мөмкөштүк төсөкөн, өскери куатынан акырап берип, тутас бир дөңсөөлүн рухани-алууметтик көксөңдөсөткөн зөңсөмөтө көшүрүн өкөлгөдү. Отанды коргау мен отан деген ұялгыткы сүйлөңшеник сөзүмүн өктөдү. Тас бийиктер дара-дара болганмен, трансформатордук кызматын өркөшөлүктү аудиториясы шексиз және таскардан таскарга ташай ұрпакка жалгасып, жыргалмай, неңір адабияттын арасынан іздейткөндө сөс, жылдын төрт мезгилде бир орнында кайкан кызыктай көзгөтпөй, «мен мүңдөтпө» шыкырып турды. Мунан адамат көтөмөндөгү тасты жабыйы күрдүл ретинде тулуудан байыркы түрүктөрдүн таска келет дартып, төрүкшө мант тил бүтүргөн Хан-Тангыңдай өзгөчө окшау интелектуалдык аскак болуңасы көрүңөй. Тастан түйүн түйөн ата-баба колынын табы кыган өрбөр кесек-кесек өтпикти эволюциялык өсүү көзгөткөч-кымылдан жан-жақты ылымды зордогөн, сардаласк, өркөңиштө көксөн сүбөл жандылы бүтүлгөтү букаралык акырап куралдарынын іреси берик калыңтан тап туурга дөңсөөлүк вак.

Тайдырудун сыны толгума жатууңыз негизиндегит руханийтамыңыз тыям салыңган шаркымыздыктын өзінде акал таууш, ұялгыттын феномендик тынысы ашылып, жашына токуган ауыз адабияттын өрпө жаны көң стук алды. Казак ауыз адабияттын зерттөөшүңер «Алпамыс» багыр жырынын жас шамасы ресми 1500 жылдын асты деп жорамалдайды. Казактын толгума жазууы жоюка шыгарган көсө дөңсөөлүгө коммунисттик идеологиялык үгт-насихат түсүндө жарык көргөн «Алпамыс» багыр жырынан байыркы хат мәдениетинин сипемери айкын аңтарылды. Және бүл жай гана жазуу сөс, бөк өскөдөн жеткен тамтык, таска басылган хат пішіни өскөң, отан төмөңдөгит жолдар далаң.

* Мысалдар Ф. Айдаровтун «Күлгөтүн ескерткиши» (А., 1995) кітабынан алынган өскөңөңдө – А.Мөңкөң-мөң.